

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง ปัญหาในการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรอำเภอในจังหวัดสระบุรี ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้แบ่งเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความหมาย ปรัชญา หลักการ และยุทธศาสตร์ของการส่งเสริมการเกษตร
2. การส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร
3. บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
4. การส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย
5. ภูมิศาสตร์ของจังหวัดสระบุรี
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมาย ปรัชญา หลักการ และยุทธศาสตร์ของการส่งเสริมการเกษตร

ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร

ได้มีนักวิชาการสาขาการส่งเสริมการเกษตรหลายท่านได้ให้ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร สรุปได้ดังนี้

กรมส่งเสริมการเกษตร (2523 : 22) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การส่งเสริมการเกษตร คือ การนำความรู้ต่างๆ ตลอดจนประสบการณ์ในการเกษตรไปถ่ายทอดเผยแพร่และแนะนำให้แก่เกษตรกรด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อชักจูงให้เกษตรกรได้นำไปเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีปฏิบัติของตนให้ดีขึ้น และใช้โดยประหยัด กับรู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ ปัญญา (2529 : 83) ซึ่งกล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตร มาจากคำว่า agriculture extension หมายถึง การบริการ การให้หรือถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรไปยังเกษตรกรหรือประชาชนทั่วไป ให้มีความรู้ทางการเกษตร อันจะเป็นผลดีต่ออาชีพหรือต่อการเกษตรโดยส่วนรวม นอกจากนี้ พงษ์ศักดิ์ (2527 : 33) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมการเกษตรว่า คือ การถ่ายทอดหรือเผยแพร่ประกอบกับการแนะนำหรือบริการความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับศิลปะและวิทยาการแผนใหม่ ให้แก่เกษตรกรที่ยังไม่รู้หรือยังไม่เข้าใจถูกต้อง ตลอดจนให้คำปรึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อ

เข้าใจในปัญหาต่างๆ ให้เกษตรกรนำไปคิด ตกลงใจ และปฏิบัติตาม อันจะยังผลให้เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและเพิ่มรายได้ ทำนองเดียวกับ บุญธรรม (2536 : 28) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตร คือการนำความรู้ วิธีการและเทคโนโลยีใหม่ๆ ทางการเกษตรไปแนะนำเผยแพร่ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือจนบังเกิดผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็นำเอาปัญหาต่างๆ ทางการเกษตรมาวิเคราะห์หาหนทางแก้ไข

ในขณะที่ ดิเรก (2527 : 10) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตร (Agricultural Extension Work) คือ กระบวนการในการให้การศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งรวมทั้งการบริการแก่บุคคลเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรและครอบครัว โดยให้บุคคลเป้าหมายเหล่านี้เรียนรู้โดยการกระทำด้วยตนเองและช่วยตนเอง เพื่อให้บรรลุถึงการกินคืออยู่ดีของชุมชนโดยส่วนรวม ทั้งนี้ โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนการพัฒนาประชาชนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ทำนอง (2525 : 4) ที่กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรเป็นเรื่องของการให้การศึกษาแก่คนทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แม่บ้าน และบุตรหลาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอและสนับสนุนให้บุคคล ดังกล่าวเข้าใจ ตระหนัก และสามารถแก้ปัญหาอันเกี่ยวข้องกับประกอบอาชีพของตนเอง

จากความหมายของการส่งเสริมการเกษตร ดังกล่าวข้างต้นพอจะสรุปเกี่ยวกับงานส่งเสริมการเกษตรได้ว่า งานส่งเสริมการเกษตร คือ กระบวนการในการให้การศึกษาและเผยแพร่วิธีการเกษตรหรือเทคโนโลยีการเกษตรให้แก่เกษตรกร และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แนะแนวทางให้เกษตรกรนำวิธีการ และเทคโนโลยีเหล่านั้นไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเพิ่มผลผลิตและ สร้างกำไรสูงสุด รวมทั้งสามารถวิเคราะห์ปัญหาและหาหนทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อันก่อให้เกิดการพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัวและชุมชน

ปรัชญาของการส่งเสริมการเกษตร

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงปรัชญาของการส่งเสริมการเกษตร สรุปได้ดังนี้

ปัญญา (2529 : 83) กล่าวว่า ปรัชญาของการส่งเสริมการเกษตร หมายถึง แนวทางหรือหลักสำหรับการบริการ การให้ หรือการถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรหรือบุคคลทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับ Kelsey (1963 : 1) กล่าวว่า ปรัชญาของการส่งเสริมการเกษตร คือ การสอนให้เกษตรกรรู้จักช่วยตนเอง

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาของการส่งเสริมการเกษตร หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกรได้นำไปใช้ประโยชน์ต่ออาชีพหรือต่อการเกษตร

หลักการและยุทธศาสตร์ของการส่งเสริมการเกษตร

จากการศึกษาถึงปรัชญาและความหมายของการส่งเสริมการเกษตร ทำให้เข้าใจว่าการส่งเสริมการเกษตรไม่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับที่ดินของเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังคงดำเนินการเกี่ยวกับการปรับปรุงหรือพัฒนาชีวิตในครอบครัว เกษตรกรด้วย โดยสิ่งสำคัญขั้นพื้นฐานของการส่งเสริมการเกษตร (พงษ์ศักดิ์. 2527 : 37 - 38) ก็คือ

1. เราต้องชนะจิตใจ (win the confidence) จากชุมชนเสียก่อน และต้องรู้จักการใช้ผู้นำในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ ทั้งจะต้องวางตัวให้เป็นที่ศรัทธาแก่ชาวชนบทด้วย

2. ช่วยเหลือเกษตรกรในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นความต้องการเร่งด่วน (felt need) ให้สำเร็จเสียก่อน ขึ้นต่อไปนักส่งเสริมก็จะเกิดความเชื่อมั่น ในการแก้ปัญหาครั้งต่อไปได้

ดังนั้น นักส่งเสริมจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการเกษตรอย่างเพียงพอและอย่างกว้างขวาง เพื่อที่จะได้สามารถแนะนำ และช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่เกษตรกร หรือจะต้องเป็นผู้ที่สามารถพาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างมาแนะนำเป็นครั้งคราวด้วย อย่างไรก็ตามแม้จะมีความรู้จักประสานงานเป็นผู้ติดต่อระหว่างประชาชนกับแหล่งงานวิจัยหรือสถาบันเกษตรแล้ว จะต้องรู้หลักการส่งเสริมการดำเนินงาน ดังนี้

1. การส่งเสริมควรเริ่มจากชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ในสิ่งที่เขามี เขาครอบครองอยู่ในปัจจุบัน

2. ก่อนดำเนินการส่งเสริม เจ้าหน้าที่จะต้องศึกษาสภาพปัจจุบัน (Present situation) หรือสภาพความเป็นจริง (actual situation) ในท้องถิ่นเสียก่อน เช่น พิจารณา วัฒนธรรมสิ่งที่ประชาชนสนใจและต้องการเป็นต้น

3. เมื่อได้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริงแล้ว ก็นำมาวางโครงการและวางแผนปฏิบัติงานที่แน่นอน

4. งานส่งเสริมจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ซึ่งเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่บริหารงานวางแผนปฏิบัติงานตั้งแต่หัวหน้าองค์กร เจ้าหน้าที่ พนักงานปฏิบัติการ ตลอดจนประชาชน จะต้องเข้าใจวัตถุประสงค์นั้นอย่างแจ่มแจ้ง

5. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในแผนปฏิบัติงาน และให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน

6. ดำเนินงานแบบประชาธิปไตยเกี่ยวกับการร่วมมือทำงานแบบกันเอง การให้ความช่วยเหลือ และบริการอย่างทั่วถึง โดยไม่เลือกชั้นวรรณะและเลือกที่รักมักที่ชังตลอดจนการ

พิจารณาแก้ปัญหาส่วนใหญ่ของเกษตรกรไม่ควรพิจารณาในการแก้ปัญหาเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือบุคคลกลุ่มน้อย เป็นพิเศษเกินไป

7. การส่งเสริมเป็นกระบวนการศึกษาที่ช่วยพัฒนาประชาชนทุกด้าน ช่วยสร้างเสริมประชาธิปไตย ในการบริหารกิจการตัดสินใจทุกอย่าง โดยมุ่งให้ประชาชนช่วยตนเอง

8. ในการบริหารงานส่งเสริมนั้น ควรหาทางที่จะสร้างบุคคลให้เป็นผู้นำในท้องถิ่น และให้ราษฎรเข้าร่วมกลุ่มกันช่วยตนเอง

9. การส่งเสริมควรมีโครงการฯ วิธีการ และการปฏิบัติสืบเนื่องกัน โดยตลอดทั้งนี้ โดยสังเกต การประเมินผลและการวิจัย

10. การส่งเสริมควรมีโครงการสัมพันธ์กับการวิจัย และการศึกษาของสถาบันต่างๆ

11. นักส่งเสริมควรทราบและเข้าใจนโยบายและแผนพัฒนาประเทศ

12. เมื่อได้ตั้งต้นงานส่งเสริมขึ้นแล้ว ย่อมต้องการจะรักษาส่งเสริมให้อยู่ในระดับที่สูงพอสมควรนั้น จะต้องประกอบไปด้วย พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการอบรมแล้วเป็นอย่างดี เป็นผู้มีความสามารถสูง และต้องมีโครงการเพิ่มเติมอยู่เรื่อยๆ

นอกจากนี้ คีเรก (2527 : 12 - 16) ยังได้กล่าวถึงหลักการและยุทธศาสตร์ของงานส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า หลักของการส่งเสริมการเกษตรประกอบด้วย

1. ความร่วมมือร่วมใจในการอาสาสมัคร (voluntary participation) ของเกษตรกรระดับรากหญ้า (grass-roots) การร่วมมือร่วมใจด้วยการอาสาสมัครนั้นเป็นเรื่องที่จะนำมาซึ่งพื้นฐานอย่างหนึ่งของ “ความรู้สึกในการเป็นเจ้าของร่วม” ของคนในชุมชน

2. หลักการทำงานในรูปของกลุ่ม (working as a group) การทำงานในรูปของกลุ่มนั้น เป็นสิ่งที่นำไปสู่การมีภาวะ “ความเชื่อมั่นว่าช่วยตนเองได้” (self-reliance) และการทำงานในรูปของกลุ่มจะบังเกิดผลต่อส่วนรวมและต่อเกษตรกรสมาชิกในหลายๆเรื่อง

3. การให้ความเชื่อถือต่อสิ่งต้องห้ามทางศาสนา การปฏิบัติที่สืบทอดกันมาของครอบครัวเกษตรกรด้วยความเข้าใจ และด้วยความเคารพอย่างเคร่งครัด เมื่อเข้าไปในชุมชน เจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตรต้องศึกษาและคุ้นเคยต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม นิสัยใจคอของเกษตรกรในชุมชน เพื่อที่จะเข้ากันได้เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชาวบ้าน แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านกลืนจนเป็นชาวบ้านไป ควรต้องนำความเชื่อและศรัทธานั้นเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการนำการเปลี่ยนแปลง แม้จะมองว่าเป็นเรื่องมลาย รวมทั้งควรเรียนรู้ภาษาชาวบ้าน และฝึกพูดให้ได้ดี ควรให้ความเห็นอกเห็นใจชาวบ้าน ช่วยงานชาวบ้านทำ จนกระทั่งชาวบ้านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของที่เป็นพรรคพวกเดียวกัน หากทำได้เช่นนี้ การแทรกซึม หรือปลูกฝังความคิด รวมทั้งการนำการ

เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก็กระทำได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม ในการนำการเปลี่ยนแปลงนั้น หลีกเลียงไม่ได้ที่จะต้องขัดกับความคิด ความเข้าใจ ค่านิยม ความเชื่อ รวมทั้งพฤติกรรมและความชำนาญแต่ดั้งเดิมของเกษตรกร จึงต้องกระทำความเปลี่ยนแปลงโดยใช้กลวิธีต่างๆ ให้กับชาวบ้านเห็นประโยชน์ร่วมของการนำการเปลี่ยนแปลง

4. ก่อนนำการเปลี่ยนแปลงการสร้างศรัทธาเป็นเรื่องที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องกระทำให้งังเกิดผล การที่จะสร้างศรัทธาที่บังเกิดผลนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรกรจะต้องรู้ทั้ง know what and know how คือ จะต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการนำการเปลี่ยนแปลงและจะต้องรู้ว่าจะนำการเปลี่ยนแปลงอย่างไร จึงจะทำบังเกิดผลในการที่จะเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรเมื่อมีพื้นฐานนี้แล้วเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะต้องมี 5 ร่วม คือ ร่วมอยู่ (อยู่ในห้องที่หรืออำเภอเดียวกันหรือตำบลเดียวกันยิ่งดี) ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมใจ กับมวลชนเป้าหมาย เพื่อให้คนในท้องถิ่นเชื่อถือเลื่อมใสว่าเป็นพรรคพวกอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีคุณสมบัติอื่นๆประกอบด้วยเช่น การมีความตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ มีความคิดริเริ่ม รับผิดชอบต่องานในหน้าที่ ยุติธรรม มีสัจจะ ฯลฯ เป็นต้น และที่สำคัญเจ้าหน้าที่ต้องมีอุดมการณ์ทำงานเพื่อชุมชน ทำการสัมผัสชาวบ้านทุกครัวเรือน มีพฤติกรรมไม่ขัดต่อประเพณีความเชื่อถือของหมู่บ้าน เข้าใจและเห็นอกเห็นใจ และปรับทุกข์ผูกมิตรชาวบ้าน

5. การกระตุ้นให้บุคคลเป้าหมายเกิดภาวะ imbalance เป็นการดำเนินการขั้นต้นให้เกษตรกรตื่นตัว และสร้างความพร้อมรอรับการเปลี่ยนแปลง ที่ต้องดำเนินการเช่นนี้เพราะว่า ในท้องที่หลายแห่งของประเทศไทยที่ห่างไกลความเจริญ อย่างเช่น หมู่บ้านปู่จ้อยในจังหวัดลำปาง ซึ่งผู้หญิงที่อายุเกิน 20 กว่าปีเป็นคอกหอยพอกทุกคน ซึ่งทำให้ชาวบ้านคิดว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สุดสำหรับเขา แทนที่จะคิดว่าเป็นเรื่องผิดปกติ จนทำให้เหมือนกับว่าเขาพึงพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ แต่ความจริงคนเหล่านั้นไม่ใช่พอใจสภาพที่ต่ำกว่ามาตรฐานอย่างนั้นเพียงแต่เขาคิดว่าเขาไม่มีหนทางที่จะดีไปกว่านั้นอีกแล้ว

6. การให้การศึกษา เป็นการนำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีที่สุดในการส่งเสริมการเกษตรปกติการให้การศึกษาจะเป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด ค่านิยม พฤติกรรม ความชำนาญ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ จะเน้นการเปลี่ยนแปลงที่บังเกิดผลในเรื่องการประกอบอาชีพและเกี่ยวกับ “ชีวิต” ทั้งสองอย่างควบคู่กันไปโดยมิได้เพียงแต่เรื่องการประกอบอาชีพเท่านั้น และการศึกษาโดยเฉพาะเกี่ยวกับ“อาชีพ” นั้น ต้องกระทำโดยยึดหลักของการเรียนรู้ โดยการกระทำด้วยตนเอง (learning by doing) อย่างไรก็ตาม บางครั้งยุทธศาสตร์ในการนำการ

เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยการให้การศึกษามากกว่าไม่ทันการ อาจใช้ยุทธวิธีในการนำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเลย แล้วค่อยเปลี่ยนความรู้ภายหลัง

7. เกษตรกรที่เป็นเป้าหมายเน้นหนักของการส่งเสริมการเกษตรนั้น คือ บุคคลเป้าหมายที่เป็นชาวนาน้อย ชาวไร่น้อย (small farmers) หรือเกษตรกรระดับรากหญ้า แต่อย่าลืมนึกถึงหลักการประสานประโยชน์ในชุมชน กล่าวคือ มิได้หมายความว่า จะตัดขาดจากเกษตรกรที่มีฐานะดีอยู่แล้ว การดำเนินการเน้นหนักบุคคลเป้าหมายที่เป็นชาวนาน้อย ชาวไร่น้อยนั้น เพราะต้องการให้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนให้แคบเข้า ส่วนเกษตรกรที่มีฐานะดีเขาช่วยตนเองได้อยู่แล้ว อย่างไรก็ตามหลักการนี้เป็นยุทธศาสตร์ หากไม่มียุทธวิธี ปฏิบัติแล้ว ยากยิ่งที่จะดำเนินการให้ประสบผล เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยากจนนั้นมักยอมรับการเปลี่ยนแปลงเพราะเพื่อนบ้าน มากกว่าที่จะยอมรับเนื่องมาจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ดังนั้น ยุทธวิธีในเรื่องนี้จึงต้องแบ่งเกษตรกรในระดับรากหญ้าให้เป็น 3 กลุ่มด้วยกัน คือ 1) กลุ่มยอมรับการเปลี่ยนแปลงเร็ว 2) กลุ่มยอมรับการเปลี่ยนแปลงปานกลาง 3) กลุ่มยอมรับการเปลี่ยนแปลงช้า แล้วดำเนินการให้กลุ่มยอมรับการเปลี่ยนแปลงเร็วเป็น “แกนนำ” โดยมีกลุ่มอื่นๆ เป็น “แนวร่วม”

8. ท้องที่เป้าหมายเน้นหนักการส่งเสริมต้องเป็นท้องที่ที่ค่อยพัฒนา ในการส่งเสริมการเกษตรนั้น ต้องกำหนดพื้นที่ออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน 1) หมู่บ้านที่พัฒนาแล้ว 2) หมู่บ้านที่กำลังพัฒนา 3) หมู่บ้านค่อยพัฒนา พื้นที่เป้าหมายเน้นหนักนั้น ตามหลักยุทธศาสตร์ของการส่งเสริมการเกษตรต้องเป็นหมู่บ้านค่อยพัฒนา และหมู่บ้านกำลังพัฒนา เพื่อลดช่องว่างความแตกต่างระหว่างชุมชนให้น้อยลง แต่มิได้หมายความว่า จะละเลยหมู่บ้านที่พัฒนาแล้ว คือต้องคำนึงถึงหลักการประสานประโยชน์ด้วย อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติแล้ว การดำเนินการในท้องที่เป้าหมายที่ค่อยพัฒนานั้นความสำเร็จอาจจะเกิดช้า จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ยุทธวิธี โดยเลือกท้องที่ดังกล่าวที่มีความพร้อมที่สุดในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงเป็น “หมู่บ้านแกนนำ” โดยมีหมู่บ้านแบบเดียวกันข้างเคียงเป็น “หมู่บ้านแนวร่วม”

9. การเริ่มต้นกิจกรรมหรือโครงการจากสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนนี้เกี่ยวพันถึง 1) ทรัพยากรที่มีจำกัดในชุมชน 2) ปัญหาร่วม ความต้องการร่วม ความสนใจร่วมของคนในชุมชน 3) ชีตความสามารถ ความพร้อมและเต็มใจที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน การระบุปัญหาที่แท้จริง (real needs) ควรระบุด้วยตัวเกษตรกรเอง ยกเว้นกรณีที่เกษตรกรขาดความสามารถในการระบุปัญหา ความต้องการ และความสนใจที่แท้จริงทางของตน เพราะข้อจำกัดในเรื่องประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจ ต้องเผชิญความเป็นจริงทางด้านสิ่งแวดล้อม ทางด้านกาย

ภาพของชุมชน ซึ่งได้แก่ สภาพของดินที่ทำการเพาะปลูก การขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ถนน ตลอดจนทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ หรือการประมง สภาพแวดล้อมทางสังคมก็ต้องคำนึงด้วย เช่น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมวลชนในชุมชน ตลอดจนความพร้อมในการยอมรับเทคโนโลยีที่เหมาะสม

10. การดำเนินการต่างๆ ในชุมชนต้องเน้นองค์กรของประชาชนทุกรูปแบบ องค์กรของประชาชนนั้นมีทั้งองค์กรที่เป็นทางการ คือ สภาตำบล และคณะกรรมการหมู่บ้าน และองค์กรของกลุ่มประชาชนระดับรากหญ้า (the organization of grass-roots group) ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มอาชีพ กลุ่มสนใจ หรือกลุ่มอื่นๆ ที่รวมตัวกันขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ร่วมของชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ธนาคารข้าว เป็นต้น

11. ยึดหลัก micro-planing from below หรือหลักการในการวางแผนในระดับท้องที่ ซึ่งดำเนินโครงการในการวางแผนและดำเนินงาน แม้มีบางกรณีที่จะใช้ top down approach ซึ่งเป็นการสั่งการจากเบื้องบน เมื่อเริ่มที่โครงการ การสร้างความเข้าใจต่อโครงการและการร่วมมือ กำหนดรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงโครงการ ก็ยังจำเป็นต้องได้รับการร่วมมือจากเกษตรกรอย่างพร้อมเพรียงกัน

12. การใช้ทีมงานของผู้ชำนาญการเฉพาะอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จะให้ผลกว่าการใช้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมที่มีความรู้กว้างๆ หรือรู้ทั่วๆ ไป ยุทธศาสตร์นี้เป็นที่รับรองในประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือในประเทศที่เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ระดับสูง เช่น สหรัฐอเมริกา หรือในแคนาดา หรือแม้แต่ประเทศที่ไม่มีการจัดระบบของกิจการทางเกษตรที่บังเกิดผลอย่างในประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ เช่น สหภาพโซเวียต หรือในสาธารณรัฐประชาชนจีน หรือแม้ในประเทศสังคมนิยมประชาธิปไตยอย่างในอิสราเอล ในกรณีประเทศไทยก็ยอมรับแนวความคิดนี้โดยจัดการให้มี subject-matter specialist เป็นผู้ที่มีความชำนาญสำคัญในการอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอที่มีระดับความรู้ขั้นต่ำกว่าปริญญาตรี การใช้ทีมผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง หมายความว่า ทีมนั้นเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่จบสาขาเฉพาะอย่างมา เช่น ทางปศุสัตว์ ทางกีฏวิทยา โรคพืช ทางพืชไร่ พืชสวน เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือสาขาอื่นๆ โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเหล่านี้ต้องผ่านการอบรมหรือเรียนรู้ทางการนำการเปลี่ยนแปลงหรือหลักการส่งเสริมมาพอสมควรแล้ว

13. ยึดหลักการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสาน การพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน (integrated agricultural development) เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องกระทำให้เกิดขึ้นเพื่อการทำงานร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ ในท้องที่ต่อเกษตรกร ขณะเดียวกัน การผสมผสานในแนวตั้งของ

หน่วยงานแต่ละหน่วยรวมทั้งองค์กรของเกษตรกร ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น จนถึงระดับจังหวัด ระดับชาติก็เป็นเรื่องที่จะต้องกระทำให้เกิดขึ้น

14. การส่งเสริมการเกษตร จะต้องดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับเงื่อนไข สถานการณ์ และกาลเวลาที่เปลี่ยนไปของสังคมหรือชุมชนหนึ่งๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าไม่มีสูตรสำเร็จในการส่งเสริมการเกษตรใดๆ ก็ตามที่สามารถกระทำการบังเกิดผลสำเร็จในทุกท้องที่ทุกสถานการณ์ ทุกเงื่อนไข และทุกกาลเวลา ในที่ที่บังเกิดผลสำเร็จในท้องที่หนึ่งๆ ไม่จำเป็นว่าเมื่อนำวิธีการ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีเหล่านั้นไปใช้ในอีกท้องที่หนึ่งจะให้ผลสำเร็จเสมอไป แต่เน้นหลักการต่างๆ ที่เจ้าหน้าที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ จะทำให้การเรียนรู้เกี่ยวกับการนำการเปลี่ยนแปลงของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรดีขึ้น รวดเร็วขึ้น และบังเกิดผลแก่บุคคลเป้าหมายมากขึ้น

การส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร

ปัญหาในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร

ปัญหา (2527 : 227 - 232) กล่าวว่าปัญหาที่ทำให้การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรได้แก่

1. ปัญหาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัญหาทางด้านนี้ เช่น ปัญหาที่เกษตรกรไม่สามารถจะแก้ไขได้ เพียงแต่หาทางป้องกันปรับปรุงให้ดีขึ้นเท่านั้น ปัญหาดังกล่าวได้แก่ปัญหาสภาพของดินไม่เหมาะสมเป็นกรดมากเกินไป เป็นด่างมากเกินไป ดินเค็ม ดินเป็นพิษ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ดินมีความลาดชัน ดินมีสมรรถนะในการผลิตต่ำ น้ำเป็นพิษ มีแหล่งน้ำจำกัด การตกของฝนที่ไม่สม่ำเสมอก่อให้เกิดความยากลำบากต่อการจัดระบบการปลูกพืช ตลอดจนปัญหาด้านโรค แมลงศัตรูพืชและวัชพืชด้วย

2. ปัญหาจากปัจจัยการผลิตเกษตร ปัจจัยการผลิตทางเกษตรยังจัดหาได้ยาก มีราคาแพง ขาดมาตรฐาน ยกตัวอย่าง เช่น ปุ๋ยเคมี ประเทศไทยยังต้องสั่งซื้อปุ๋ยมาจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากด้วยราคาแพง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงกว่าที่ควรเป็น นอกจากนั้นทัศนคติความเชื่อและค่านิยมของเกษตรกร ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากต่อการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร เพราะเกษตรกรจะไม่เชื่อในความรู้ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมนำไปให้ ขัดต่อความเชื่อ และทัศนคติของเกษตรกร

3. ปัญหาจากเกษตรกรเอง เกษตรกรไทยมีการศึกษาดำ มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำหรือที่เรียกว่ายากจน มีหนี้สิน ขาดที่ดินทำกิน เกษตรกรละทิ้งนาไร่ของตนเองและอพยพเข้าไปใช้แรงงานในเมืองหรือยังตลาดแรงงานต่างประเทศ เกษตรกรยากจนมีมากที่สุดมากกว่าเกษตรกรระดับปานกลาง และเกษตรกรระดับสูงมีน้อยที่สุดโดยมากจะเป็นนายทุน นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านสุขภาพอนามัยที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร เกษตรกรขาดแคลนอาหารที่เป็นโภชนะที่มีคุณค่า จึงทำให้ร่างกายอ่อนแอ มีโรคและเจ็บป่วย

4. ปัญหาจากสื่อที่ใช้ในการส่งเสริม การใช้สื่อในการส่งเสริมการเกษตรมีมากมาย ปัญหาที่พบจากสื่อที่ใช้ อย่างเช่น สื่อสิ่งพิมพ์ เกษตรกรเป็นจำนวนมากมีการศึกษาดำ อ่านหนังสือไม่ออก เรียกว่าลืมหนังสือไปแล้วทั้งๆ ที่เคยจบประถมศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่านั้น ดังนั้นสื่อที่ใช้ด้านสิ่งพิมพ์จึงมีปัญหา นอกจากนี้สื่อทางด้านวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ถึงแม้จะใช้อย่างกว้างขวางและเป็นประโยชน์มาก เพราะเกษตรกรได้เห็นทั้งภาพและได้ยินทั้งเนื้อหาสาระแต่ปัญหาอยู่ที่ว่าเกษตรกรสนใจรายการที่ออกแค่ไหน รายการที่ออกอยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสมกับเกษตรกรเพียงใด การใช้สื่อต่างๆ นั้นมีความต่อเนื่องกันอย่างไร

ความไม่เข้าใจบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมก็เป็นปัญหาอีกปัญหาหนึ่งที่มีผลต่อการทำการส่งเสริม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมที่ใหม่คิดว่าตนเองเป็นเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง การติดต่อพูดจากับเกษตรกรอาจขาดการให้เกียรติและไม่ได้คิดว่าตนเองมีบทบาทให้บริการความรู้ทางเกษตรแก่เกษตรกร จึงทำให้เกษตรกรไม่ชอบพฤติกรรมแสดงออกของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

การขาดความต่อเนื่องในการส่งเสริม ปัญหานี้เป็นปัญหาที่น่าเห็นใจเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เพราะการอยู่ในชนบทจะต้องรับงานหลายงานนอกเหนือจากงานที่เป็นความรับผิดชอบโดยตรง ทำให้ต้องเสียเวลาไปกับงานอื่นๆ ซึ่งโดยมากจะเป็นเรื่องถูกเชิญไปประชุม ช่วยบรรยายความรู้การเกษตร ดังนั้นงานหลักที่ทำอยู่จึงขาดความต่อเนื่อง การเข้าหาและพบเกษตรกรจึงน้อย

การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรก่อนที่จะให้ออกไปประจำ ณ ตำบลใดตำบลหนึ่งยังมีน้อย โดยมากจะจัดปฐมนิเทศให้บ้างก่อนส่งออกไปประจำตำบลทำโดยระดับจังหวัดหรือระดับอำเภอ และเรื่องปฐมนิเทศมักจะเป็นเรื่องที่ไม่จะลึกถึงบทบาทหน้าที่สิ่งที่เจ้าหน้าที่ควรทำ ซึ่งปัญหาวิเคราะห์และแนะแนวทางของการดำเนินงานให้สำเร็จ

5. ปัญหาจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในที่นี้จะขอให้กำหนดให้แคบลงไปในระดับท้องถิ่นคือระดับตำบล ซึ่งทำหน้าที่โดยตรงกับเกษตรกรทั้งหมด เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรระดับตำบลโดยทั่วไปแล้วจะสำเร็จวุฒิ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง(ปวส.) ปัญหาที่พบส่วนใหญ่จะเกิดจากความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่มีไม่เพียงพอ เนื่องจากการศึกษา

ที่ได้รับมายังมีเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของเกษตรกรและประสบการณ์ความรู้ต่างๆ ในหลายๆ กรณีก็ยังไม่ได้รับเกษตรกรไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางด้านภาษาโดยเฉพาะภาษาถิ่นที่เจ้าหน้าที่ไม่ทราบพูดไม่ได้ จึงเป็นช่องว่างในการติดต่อกับเกษตรกร โดยเฉพาะทางภาคใต้

6. ปัญหาด้านรัฐ ปัญหาแรกคือปัญหาด้านนโยบาย ได้มีการกำหนดนโยบายของหน่วยงานคือ กรมส่งเสริมการเกษตรให้สัมพันธ์กับนโยบายการพัฒนาเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่่นโยบายดังกล่าวเป็นเพียงนโยบายซึ่งหน่วยงานระดับกรมส่งเสริมการเกษตรได้มีการวางแผนงานไว้เป็นอย่างดีถึงขั้นเป็นแผนปฏิบัติการ แต่เมื่อรัฐบาลมีนโยบายใหม่ที่เร่งด่วน โดยมีผลกระทบมาจากสภาพการเมืองภายในและภายนอกประเทศ อย่างเรื่องของ ข้าว มันสำปะหลัง เป็นต้น รัฐบาลจะมีคำสั่งด่วนเปลี่ยนแปลงนโยบายให้ลดพื้นที่การปลูกข้าว หรือ มันสำปะหลัง และเร่งให้ส่งเสริมการปลูกพืชอื่นๆ ทดแทน เช่น ถั่วเขียว ถั่วเหลือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงนโยบายอย่างเร่งด่วนมีผลต่อการดำเนินงานส่งเสริม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเองปรับตัวเองได้ลำบาก เพราะระหว่างนั้นกำลังดำเนินงานส่งเสริมอย่างหนึ่งอยู่ และเมื่อมีนโยบายใหม่ก็จำเป็นต้องไปขอรับรองบังคับเกษตรกรให้รับนโยบายใหม่ ซึ่งเกษตรกรเองก็รับไม่ได้ ปัญหากลับมาว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมทำไม่สำเร็จ ไม่ดำเนินการตามนโยบายของรัฐมีความคิด

นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านการเกษตร รัฐบาลยังไม่สามารถจัดหาสินเชื่อเพื่อการเกษตรได้เพียงพอ เกษตรกรยังต้องการความช่วยเหลือด้านเงินทุน สินเชื่อที่เกษตรกรได้รับจากธนาคารพาณิชย์หรือธนาคารของรัฐ หรือจากสหกรณ์การเกษตรยังอยู่ในอัตราดอกเบี้ยที่สูง ทำให้เกษตรกรมีโอกาสเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินหรือทรัพย์สินในเมื่อไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด

ปัญหาด้านการตลาดสินค้าเกษตรรัฐไม่สามารถจะช่วยเหลือเกษตรกรได้ สหกรณ์เกษตรกรที่รัฐพยายามสนับสนุนให้มีขึ้นทุกจังหวัดแทบทุกอำเภอยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ พ่อค้าคนกลางยังสามารถกำหนดราคาของการซื้อขายไว้ได้

การจัดที่ทำกินให้แก่เกษตรกรที่ขาดที่ดินทำกิน รัฐยังไม่สามารถดำเนินการไปได้ แม้จะมีสำนักงานปฏิรูปที่ดินเกษตรกรกรม (สปก.) เกษตรกรก็ยังคงเช่าที่ทำกิน เกษตรกรบุกรุกทำลายป่าเขตสงวนต่างๆ เพื่อหาที่ทำกินใหม่ที่ดีกว่าที่ที่เคยเช่า เกษตรกรไม่กล้าลงทุนใส่ปุ๋ยปรับปรุงดินเนื่องจากไม่ใช้ที่ดินของเกษตรกรเอง จึงทำให้ผลผลิตต่ำ

ปัจจัยสำคัญเพื่อการพัฒนาการเกษตร

ในการพัฒนาการเกษตรมีปัจจัยสำคัญ 5 ประการที่ต้องพิจารณา คือ (บุญธรรม 2536 ; 5 - 6)

1. ตลาดสำหรับผลิตผลทางเกษตร การพัฒนาการเกษตรจะช่วยเพิ่มผลผลิตทางเกษตร จึงจำเป็นต้องมีตลาดรองรับผลผลิตต่างๆ ทางเกษตร และราคาของผลผลิตเหล่านั้นก็ควรสูงเพียงพอที่จะทดแทนต้นทุนและแรงงาน นั่นคือเกษตรกรต้องมีกำไรจากการประกอบอาชีพเกษตร

เมื่อมีการผลิตทางเกษตรแล้ว ต้องมีผู้ซื้อคือตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เมื่อก่อนเกษตรกรมักผลิตแล้วจึงวิ่งหาตลาด แต่ปัจจุบันจำเป็นต้องศึกษาด้านการตลาดของสินค้าแต่ละอย่างก่อนแล้วผลิตให้ตรงกับความต้องการของตลาดจึงจะได้กำไร ซึ่งระบบตลาดก็เกี่ยวข้องกับราคาที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จำเป็นต้องติดตามให้ทัน และรัฐต้องให้ความช่วยเหลือให้ข้อมูลที่ถูกต้อง

2. การใช้เทคโนโลยีทางเกษตรที่เหมาะสม การใช้เทคนิคใหม่ๆ หรือวิธีการใหม่ๆ ที่เหมาะสมในการทำการเกษตร ก็จะช่วยเพิ่มผลผลิตทางเกษตร การประกอบอาชีพเกษตรแบบเดิมคือ ใช้พืชหรือสัตว์ดั้งเดิม ไม่มีการปรับปรุงบำรุงดินหรือพันธุ์และใช้วิธีการแบบเก่า จะไม่มีทางเพิ่มผลผลิตได้อย่างเต็มที่

เทคโนโลยีทางเกษตรรวมถึงวิธีการใหม่ๆ ที่เกษตรกรเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวพืช การใช้เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ยาและอาหารสำหรับสัตว์เลี้ยง เครื่องมือหรืออุปกรณ์การเกษตร ตลอดจนแหล่งของพลังงานต่างๆ ที่จะนำมาใช้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังรวมถึงวิธีการต่างๆ ที่เกษตรกรพยายามใช้แรงงานและที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. การซื้อวัสดุและอุปกรณ์การเกษตรได้สะดวกในท้องถิ่น เกษตรกรจำเป็นต้องหาซื้อวัสดุและอุปกรณ์การเกษตรเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงการเกษตรเพื่อเร่งผลผลิต วัสดุและอุปกรณ์ที่ประสงค์ได้แก่ เมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ยาและอาหารสัตว์ เครื่องมือทางเกษตร สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีพร้อมและสะดวกที่จะซื้อหาในท้องถิ่น เพื่อสนองความต้องการของเกษตรกรอย่างเพียงพอ

4. สิ่งจูงใจสำหรับเกษตรกร สิ่งจูงใจหรือแรงจูงใจในการผลิตสำหรับเกษตรกรก็เป็นเรื่องที่สำคัญในการพัฒนาการเกษตร แม้ว่าเราจะมีเทคโนโลยีใหม่ๆ มีตลาดสำหรับผลิต วัสดุและอุปกรณ์การเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตแล้ว แต่ถ้าเกษตรกรไม่ยอมรับไปใช้ก็ไร้ประโยชน์ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาลักษณะตามธรรมชาติของเกษตรกร

เกษตรกรต้องประกอบอาชีพเกษตรแบบธุรกิจ มิได้ทำการเกษตรเพื่อบริโภคในครอบครัวเพียงอย่างเดียวเหมือนเมื่อก่อน เขาต้องขายผลผลิตเพื่อนำเงินไปซื้อหาปัจจัยอื่นที่เขาไม่สามารถผลิตได้เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีของครอบครัวในสังคม ด้วยเหตุนี้ เขาต้องคิดถึงต้นทุนและกำไร ตลาดและราคา สินเชื่อ การยอมรับนับถือในสังคม ความสะดวกที่จะซื้อหาสินค้าและบริการต่างๆ ในท้องถิ่น เหล่านี้เป็นสิ่งจูงใจในการผลิตสำหรับเกษตรกร

5. ความสะดวกในการขนส่ง เกษตรกรต้องอาศัยเส้นทางคมนาคมเพื่อออกไปซื้อหาวัสดุอุปกรณ์และนำมายังฟาร์ม และเพื่อนำผลผลิตออกจากฟาร์มไปสู่ตลาดในเมือง นอกจากนี้ความสะดวกในการขนส่งถือว่าเป็นสิ่งจูงใจแก่เกษตรกรที่ช่วยลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มราคาให้กับผลผลิต เพราะค่าขนส่งสูงต่ำเป็นตัวแปรที่สำคัญในเรื่องดังกล่าว

แนวทางพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร

แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรที่ควรจะทำนั้นพิจารณาได้ในส่วนสำคัญๆ ดังนี้ (ปัญญา 2529 : 233 - 249)

ก. ด้านรัฐ รัฐควรจะกำหนดนโยบายที่แน่นอนเป็นนโยบายหลักไว้ ซึ่งอาจกำหนดนโยบายดังนี้

1. นโยบายด้านการส่งเสริมการผลิต รัฐควรจะได้วางแนวทางของการผลิตทางเกษตรไว้ โดยศึกษาจากความต้องการของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ พิจารณาจากราคาที่เป็นอยู่ ความรู้ความสามารถของเกษตรกรว่าทางภาคไหน เกษตรกรมีความสามารถในการผลิตอะไรบ้าง ควรมีการแบ่งเขตเศรษฐกิจอย่างแน่นอนโดยรัฐพร้อมที่จะเข้าไปช่วยเหลือทุกๆ ด้าน เมื่อเวลาเกิดปัญหา เช่น ถ้าเกษตรกรผลิตตามที่รัฐได้กำหนดไว้ การมีปัญหาด้านราคา ด้านตลาดการขายราคาไม่ยุติธรรม รัฐจะเข้าดำเนินการช่วยเหลือเกษตรกรทันที โดยจะช่วยเหลือหรือจะ โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ก็ต้องทำ เป็นต้น

2. นโยบายด้านรัฐกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม รัฐได้จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบการส่งเสริมการเกษตรโดยตรง คือกรมส่งเสริมการเกษตร รัฐได้ให้อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ต่างๆ เข้าทำการส่งเสริมการเกษตรถึงระดับที่มีประจำตำบล ซึ่งเจ้าหน้าที่ต่างๆ ที่เข้ามาทำงานถูกคัดเลือกกันมาอย่างดี แต่อาจจะมีความรู้ยังไม่สูงนักจึงทำให้ขาดความรู้ความสามารถในเรื่องบางอย่าง ซึ่งรัฐควรจะได้ให้การสนับสนุนในด้านโครงการต่างๆ โดยทำให้เป็นเรื่องจำเป็นบังคับ และให้เงินสนับสนุนในช่วงต่อไป

2.1 จัดให้มีการปฐมนิเทศ (Orientation) ควรจัดให้มีการอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริม โดยให้ความรู้ด้านต่างๆ ซึ่งให้เห็นปัญหาวิเคราะห์ประเด็นสำคัญของสังคมชนบท เศรษฐกิจ ชนบท

2.2 ส่งเสริมให้ไปประชุมหรือเข้าสัมมนา (meeting and seminar) โดยเฉพาะการ สัมมนาหรือการประชุมที่จะเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน

2.3 จัดให้มีฝึกอบรม (training) การที่จัดฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริม โดยเฉพาะในเรื่องการเพิ่มพูนความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ๆ

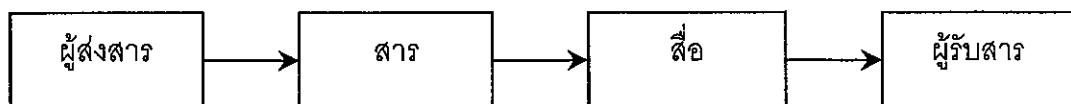
2.4 วิธีการให้ไปดูงาน (fieldtrip)

2.5 วิธีการให้ไปศึกษาต่อ (upgrading) รัฐควรให้หน่วยงานได้กำหนดแนวทางใน การให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไปศึกษาต่อให้สูงขึ้นในระดับปริญญาตรี เพราะการไปศึกษาต่อ เมื่อเจ้าหน้าที่สำเร็จการศึกษาแล้วจะช่วยทำให้เกิดความมั่นใจและมีความรู้ความสามารถมากขึ้นต่อ การทำงาน

3. นโยบายด้านการส่งเสริมด้านอำนวยความสะดวกต่อการส่งเสริม การส่งเสริมการ เกษตรที่ประสบความสำเร็จนั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมต้องมีเครื่องมืออุปกรณ์ด้านต่างๆ พร้อม เช่น ยานพาหนะ เครื่องมือสื่อสาร เครื่องมือจัดทำเอกสาร ตลอดจน เงินงบประมาณ ค่าน้ำมัน เบี้ย เลี้ยง ค่าเดินทาง ค่าที่พัก เป็นต้น สิ่งต่างๆ ดังกล่าวเป็นเครื่องช่วยเสริมให้งานส่งเสริมการเกษตร ประสบความสำเร็จ

ข. ด้านการติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารเป็นส่วนที่สำคัญมากส่วนหนึ่งของงานส่งเสริมการเกษตร ในการติด ต่อสื่อสารนั้นประกอบด้วย 4 องค์ประกอบด้วยกันคือ ผู้ส่งสาร (source) สาร (message) สื่อ (medium หรือ channel) และผู้รับสาร (reciever) ซึ่งสามารถแสดงองค์ประกอบดังกล่าวได้ดังนี้

ภาพประกอบ 1 แผนผังแสดงองค์ประกอบของการติดต่อสื่อสาร

ผู้ส่งสาร หมายถึง ต้นตอของสารหรือตัวผู้ส่งสาร โดยอาจจะเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมคนเดียวหรือเป็นกลุ่มก็ได้ หรืออาจจะเป็นองค์กร สถาบันต่างๆ

สาร หมายถึง ข้อความหรือ คำพูด หรือการเคลื่อนไหวของร่างกายที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารได้ทราบ

สื่อ หมายถึง พาหะหรือตัวกลางที่จะนำสารจากผู้ส่งสาร ไปยังผู้รับสารเช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ

ผู้รับสาร ได้แก่ เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรหรือบุคคลโดยทั่วไป

การติดต่อสื่อสารโดยทั่วไป ทำกัน 3 แบบ คือ

1. การติดต่อสื่อสารภายในตัวบุคคลเอง (intrapersonal communication) เป็นการติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นเองของบุคคล บุคคลอื่นๆ อาจจะไม่ทราบ เช่น เกษตรกรได้จับบันทึกสิ่งที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้มาให้ความรู้ไว้หรือเกษตรกรใช้เทปเสียงอัดรายการวิทยุทางเกษตร

2. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) หมายถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือบุคคลต่อกลุ่มบุคคลในลักษณะของการเผชิญหน้ากัน (face-to-face) โดยที่ทั้งผู้ส่งและผู้รับสารสามารถที่จะตอบโต้กันต่อข่าวสารได้ทันที อย่างเช่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น เรียกว่าการติดต่อสื่อสารแบบบุคคลวิธีหรือการติดต่อสื่อสารแบบสองทาง (two way communication)

3. การติดต่อสื่อสารแบบมวลชน (mass communication) หมายถึงการติดต่อสื่อสารโดยมีการใช้สื่อเพื่อให้ผู้รับสารเป็นจำนวนมากๆ ได้รับสาร เช่น การออกข่าวเกษตรกร วิทยุกระจายเสียง เกษตรกรทั่วประเทศได้รับในเวลาเดียวกันเมื่อเปิดเครื่องรับวิทยุฟัง การติดต่อสื่อสารลักษณะนี้เรียกว่าแบบทางเดียว (one way communication)

ค. ด้านเจ้าหน้าที่

การพัฒนาเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรนั้นต้องเกิดจากความร่วมมือหลายๆ ฝ่ายด้วยกันอันได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร รัฐบาลหน่วยงานภายนอก และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเอง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรจะทำใจและยอมรับสถานการณ์เพื่อการพัฒนา ดังนี้

1. ต้องมีความรักในอาชีพอย่างแท้จริง
2. ต้องปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ
3. ต้องเป็นผู้ใฝ่หาความรู้เสมอ
4. ต้องเข้าใจบทบาทของตนเอง

ง. ด้านเกษตรกร

สำหรับเกษตรกรในรุ่นปัจจุบัน สิ่งที่น่าจะทำได้คือการให้การศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ในรูปของการใช้สื่อเสียงตามสายในหมู่บ้าน วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือการสอนให้แก่เกษตรกรเป็นกลุ่มๆ เพื่อให้เกษตรกรได้รับความรู้ในบางเรื่องที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพของเกษตรกร การให้ความรู้ทางด้านโภชนาการ สิ่งที่ต้องจะเน้นกับเกษตรกรให้มากคือ จริยธรรม ว่าเกษตรกรควรมีจริยธรรมอย่างไร

หลักจริยธรรมหรือหลักธรรมที่ดีของเกษตรกร (ทำนอง สิงคาลวณิช. 2528 : 665)

1. หลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ
2. ธรรมสำหรับร่วมชุมชน
3. ธรรมสำหรับการทำมาหาเลี้ยงชีพ

บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

บทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบของเกษตรกรอำเภอกรมส่งเสริมการเกษตร (กองการเจ้าหน้าที่ กรมส่งเสริมการเกษตร, 2523:39) กำหนดให้มีหน้าที่และความรับผิดชอบ

1. ปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรตามที่กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอ
2. ติดตามและรายงานผลงานที่ปฏิบัติตามโครงการตลอดจนแผนงานต่างๆ ด้วย
3. อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่วนกลาง
4. เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำงานส่งเสริมการเกษตรแก่เกษตรกรในอำเภอนั้นๆ
5. ติดต่อร่วมมือประสานงานกับหน่วยงานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานส่งเสริมการเกษตร

นอกจากนี้ การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่งานการเกษตร (กรมการปกครอง, 2537:81-82) ระบุว่า ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นผู้ทำงานในขณะทำงาน สนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล(คปต.) โดย (คปต.) มีหน้าที่ดังนี้

1. ให้ความสนับสนุนทางด้านวิชาการและอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินการตามโครงการที่สภาตำบล เป็นผู้ดำเนินการหรือได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการ
2. ช่วยเหลือสภาตำบลในการตรวจสอบความเป็นไปได้ของโครงการทั้งในด้านเทคนิคและค่าใช้จ่ายของโครงการ

3. ดำเนินการอื่นใดตามที่ทางราชการและสภาตำบลมอบหมาย

ส่วนกองแผนงานและโครงการพิเศษ (2529:1) ระบุบทบาทผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในการปฏิบัติงานตามระบบการพัฒนาชนบท แห่งชาติ 2 ฐานะ คือ

1. ในฐานะที่ปรึกษาคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน(กม.)
2. ในฐานะคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาชนบทระดับตำบล (คปต.)
 - 2.1 ศึกษากรอบนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
 - 2.2 ประชุมเรื่องการปฏิบัติงานกับสมาชิก
 - 2.3 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรของหมู่บ้านและตำบลให้พร้อมและเป็นปัจจุบันเสมอ
 - 2.4 ชี้แจงและทำความเข้าใจให้สภาตำบลพิจารณาจัดลำดับความสำคัญและตัดสินใจเลือกโครงการของรัฐบาลมาดำเนินการให้เหมาะสม
 - 2.5 แนะนำให้สภาตำบลใช้ข้อมูลประกอบการพิจารณาปัญหา ของหมู่บ้านและตำบล
 - 2.6 ช่วยให้สภาตำบลดำเนินการตามโครงการต่างให้เกิดการผสมผสานและไม่ซ้ำซ้อนในพื้นที่เดียวกัน
 - 2.7 กระตุ้นให้ประชาชนรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 - 2.8 ติดตามความเปลี่ยนแปลง และทำความเข้าใจในขบวนการพัฒนาชนบทของรัฐบาลอยู่เสมอ
 - 2.9 ถ่ายทอดความรู้และข่าวสารการพัฒนาทางราชการให้คณะกรรมการสภาตำบล (กสต.)
 - 2.10 ช่วยเหลือสภาตำบลในเรื่องการวางแผนพัฒนาตำบล
 - 2.11 ช่วยติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการต่างๆทุกขั้นตอน
 - 2.12 ช่วยแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานของกสต.และกม.
 - 2.13 สร้างความสัมพันธ์อันดีในคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาชนบทระดับตำบล

การส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย

ประเทศไทยได้จารึกเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตรตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (ปี พ.ศ. 1800) เป็นต้นมา จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้ง 4 กรมขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเกษตรต่อมาในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้มีการส่งข้าวเป็นสินค้าออก และมีการจัดตั้งกระทรวงเกษตรราชการขึ้น และในปี พ.ศ. 2510 กรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดตั้งขึ้นภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (รำไพพรรณ , 2544 : 436)

กรมส่งเสริมการเกษตรมีหน้าที่เกี่ยวกับการบริการและเผยแพร่ วิชาความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแผนใหม่ ให้ถึงตัวเกษตรกรโดยแพร่หลายและทั่วถึง เพื่อจะช่วยให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตในด้านการเกษตรให้มีปริมาณและคุณภาพตามความต้องการของตลาด และเพื่อให้มีตลาดสำหรับจำหน่ายผลิตผล อันจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้และฐานะดีขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่ดังกล่าวเป็นหลักการและแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรโดยตรง

เอกชัยและรูนันท์ (2541) ได้กล่าวถึงช่วงเวลาการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรออกเป็น 4 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 ปี 2510 – 2519

ช่วงนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระยะย่อยคือ

ระยะที่ 1 ปี 2510 – 2517 เริ่มแรกตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรขึ้นมา ปี 2510 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2510

งานส่งเสริมการเกษตรในช่วงแรกเป็นการส่งเสริมเน้นการส่งเสริมเป็นรายบุคคล และช่วยแก้ไขปัญหาแก่เกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ การถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่มีน้อย เพราะมีข้อจำกัดทั้งด้านอัตราค่าจ้าง ขาดยานพาหนะ และวัสดุอุปกรณ์ในการส่งเสริมการเกษตร

ระยะที่ 2 ปี 2518 – 2519 การส่งเสริมการเกษตรได้รับการช่วยเหลือในรูปแบบเงินกู้ จากธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย รวมทั้งการช่วยเหลือเป็นเงินให้เปล่าจากองค์การอาหารแห่งสหประชาชาติ ในการทดลองปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรแบบเน้นหนักเฉพาะจุด ในเขตที่ได้รับน้ำจากชลประทาน หรือเรียกว่า โครงการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน 5 โครงการ

โครงการเจ้าพระยาตอนบน จังหวัดชัยนาทและจังหวัดสิงห์บุรี

โครงการลำพระเพลิง จังหวัดนครราชสีมา

โครงการน้ำพอง – หนองหวาย จังหวัดขอนแก่น

โครงการพิบูลย์โลก จังหวัดพิบูลย์โลก

โครงการลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์

ปี 2519 ธนาคารโลกได้ส่งเจ้าหน้าที่มาสำรวจและประเมินผลการปฏิบัติงานตามระบบในแต่ละจุด พบว่าการดำเนินงานโครงการดังกล่าวประสบผลสำเร็จ เพราะความรู้ทางวิชาการเกษตรแผนใหม่ได้แพร่ไปถึงมือเกษตรกรอย่างทั่วถึงและถูกต้อง

ช่วงที่ 2 ปี 2520 – 2526

จากผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน 5 โครงการดังกล่าว นำไปสู่การปรับปรุงระบบการส่งเสริมการเกษตร ตามโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย ซึ่งใช้ระบบฝึกอบรมและเยี่ยมชม (Training and Visit System) โดยปี 2520 รัฐบาลได้อนุมัติให้ดำเนินการตามโครงการ แบ่งการดำเนินงานเป็น 2 ระยะ ครอบคลุมทุกจังหวัดทั่วประเทศ มีงบประมาณค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเงินกู้จากธนาคารโลก และเงินงบประมาณไทยสมทบจำนวน 2,590 ล้านบาท

ช่วงที่ 3 ปี 2527 – 2536

เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรระยะที่ 1 และระยะที่ 2 แล้ว พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคบางประการเกี่ยวกับองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตรจึงมีการพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ เหล่านั้นให้เกิดความสมบูรณ์ในระบบ และสามารถนำไปปฏิบัติงานได้อย่างแท้จริง เช่น องค์ประกอบด้านอัตรากำลัง การฝึกอบรม การเยี่ยมชมเกษตรกร การคัดเลือกและใช้ประโยชน์จากเกษตรกรผู้นำ การจัดทำแปลงสาธิตทดสอบ การนิเทศงาน ฯลฯ นอกจากนี้ในระหว่างปี 2531 – 2536 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการตามโครงการที่เป็นจุดเริ่มของการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร คือ

ปี 2531 – 2534 โครงการปรับปรุงระบบแผนและการพัฒนาเกษตรกร (คปพ.) จัดทำแผนให้ผสมผสานและสอดคล้องกับพื้นที่และความต้องการของเกษตรกร เพิ่มประสิทธิภาพและปรับปรุงการปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร

ปี 2535 – 2539 โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผกค.) สนับสนุนให้เกษตรกรมีแผนการผลิตตามความถนัดและความต้องการของเกษตรกร โดยให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ทรัพยากรของเกษตรกร และความต้องการของตลาด

ช่วงที่ 4 ปี 2537 – 2539

ปี 2537 ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นการขยายผลต่อเนื่องจากโครงการต่างๆ ที่ได้ดำเนินงานตั้งแต่ช่วงที่ 3 ให้ครอบคลุมวิธีการและหลักการที่กล่าวมาแล้วในเรื่องการเพิ่มรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยมีหลักการที่สำคัญ 5 ประการคือ

1. เน้นการเพิ่มรายและคุณภาพชีวิตแก่เกษตรกร
2. ทุกระดับมีทิศทางและเป้าหมายเดียวกันคือความสำเร็จของเกษตรกร
3. เน้นการพัฒนาตัวเกษตรกร
4. มุ่งให้ทุกระดับลงสู่พื้นที่และเกษตรกร
5. สนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองโดยกระบวนการกลุ่ม

ทั้งนี้ในปี 2537 ได้เริ่มดำเนินการตามโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร (คปร.) ให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรและการตลาดควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรใหม่ โดยกำหนดระยะเวลาดำเนินงานจนถึงปี 2539

นโยบายในการดำเนินงานของกรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดขึ้นตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งในปัจจุบันได้กำหนดนโยบายเป็น 4 ด้านคือ (รำไพพรรณ , 2544 : 437)

1. ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การส่งเสริมการผลิตพืชเศรษฐกิจและพืชที่มีความสำคัญในท้องถิ่น การส่งเสริมให้ลดต้นทุนการผลิต การส่งเสริมการเกษตรในเขตชนบทยากจน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีชลประทาน คุณภาพดินและผลผลิตต่อไร่ต่ำ การส่งเสริมการเกษตรก้าวหน้า ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ให้พอช่วยตัวเองได้ การสนับสนุนงานส่งเสริมการเกษตรด้านปุ๋ยสัตว์ประมง การใช้ดิน และน้ำ การอนุรักษ์ทรัพยากรและการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสินเชื่อและการตลาด

2. ด้านสังคม ได้แก่ การบริการความรู้แก่ครอบครัวเกษตรกร การสนับสนุนให้กลุ่มเป้าหมายรวมตัวเป็นสถาบัน การผสมผสานโครงการและกิจกรรมการส่งเสริมการเกษตร เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นที่มีกิจกรรมด้านพัฒนาสังคม

3. ด้านความมั่นคง ได้แก่ การเน้นการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรในท้องที่ที่มีปัญหาทางด้านความมั่นคง และการสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

4. ด้านการบริหารงานส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ การควบคุมการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ การสนับสนุนบุคลากรให้มีความสามารถ การปรับอัตราบุคลากรให้เหมาะสมกับเป้าหมาย การส่งเสริมให้มีการวางแผน และจัดทำโครงการที่ชัดเจนตรงตามความต้องการของท้องถิ่น การปรับปรุงระบบการสื่อสาร การส่งเสริมการศึกษาวิจัยทางด้านส่งเสริมการเกษตร และการปรับปรุงระบบการบริหารงาน

สำหรับเป้าหมายในการดำเนินงาน ได้กำหนดไว้ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยด้านเศรษฐกิจจะประกอบด้วย การเร่งรัดเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนการผลิตตามหน่วยพื้นที่ การขยายและลดพื้นที่การผลิตให้เหมาะสม การส่งเสริมการปลูกพืชหลายครั้ง การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในเขตเกษตรก้าวหน้า และการส่งเสริมการปลูกพืชอาหารในเขตชนบทยากจน ส่วนด้านสังคมจะประกอบด้วย การขยายการบริการความรู้ทางเกษตร และส่งเสริมให้มีการรวมตัวเป็นกลุ่ม และสถาบันให้มากขึ้น

การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตรมีหลักการที่สำคัญคือ ต้องเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนด้านความรู้ และเทคโนโลยีการเกษตรทุกขั้นตอน เริ่มจากปัจจัยการผลิต กรรมวิธีการผลิต การแปรรูปและการตลาด โดยแบ่งออกเป็น 5 แผนงานหลัก และ 5 แผนงานรอง คือ

1. แผนงานบริหารด้านกสิกรรม เป็นแผนของการดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารงานส่งเสริมการเกษตรภาค สำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักงานเกษตรอำเภอ เพื่อให้เอื้ออำนวยและสนับสนุนงานและ โครงการส่งเสริมการเกษตรต่างๆ

2. แผนงานปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้ดิน เป็นแผนของการดำเนินงานด้านการบริการความรู้ทางด้านดิน และปุ๋ย

3. แผนงานส่งเสริมกสิกรรม มี 5 แผนงานรองคือ

3.1 แผนงานรองบริหารด้านส่งเสริมกสิกรรม เป็นแผนงานการดำเนินงานเกี่ยวกับโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร อันได้แก่ การเพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่การปรับปรุงระบบฝึกอบรม และเยี่ยมเยียนเป็นต้น

3.2 แผนงานรองส่งเสริมพันธุ์พืช เป็นแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ ที่สำคัญของประเทศให้เป็นที่ไปตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

3.3 แผนงานรองเร่งรัดพัฒนาการกสิกรรมเฉพาะพื้นที่ เป็นแผนการดำเนินงานที่เน้นการยึดพื้นที่เป็นหลัก ในการกำหนดงานหรือโครงการ แล้วระดมเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้าดำเนินการในพื้นที่นั้นๆ

3.4 แผนงานรองถ่ายทอดเทคโนโลยีการกสิกรรม เป็นแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ และเทคโนโลยีด้านการเกษตรไปสู่เกษตรกรทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการจัดฝึกอบรมและการถ่ายทอดผ่านสื่อชนิดต่างๆ

3.5 แผนงานรองป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เป็นแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารความรู้ด้านการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช และการบริการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ในกรณีที่เกิดภาวะการระบาดของอย่างรุนแรง

4. แผนงานสถาบันเกษตรกร เป็นแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับงานและโครงการผลิตและขยายพันธุ์พืช เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรมีพันธุ์พืชที่ดี

5. แผนงานสถาบันการเกษตร เป็นแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการรวมกลุ่มของสมาชิกในครอบครัวเกษตรกร

โดยสรุปแล้วกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นหน่วยราชการที่รับผิดชอบงานส่งเสริมการเกษตรโดยเฉพาะ โดยมีนโยบายด้านการปรับปรุงและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรภายใต้ขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การบริหารงานมีทั้งที่เป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยส่วนภูมิภาคมีบุคลากรปฏิบัติงานถึงระดับอำเภอ และตำบล สำหรับการดำเนินงานมีหลายรูปแบบ คือ มีทั้งการใช้สื่อเป็นหลัก โดยกำหนดแนวปฏิบัติงานออกมาอยู่ในรูปของงานและโครงการ

แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนเกษตรกรในพระราชดำริ

การดำเนินงานตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกรให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร โดยเน้นการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกษตรกรคิดเป็นทำเป็น โดยดำเนินการในสถานที่ปลูกพืชของเกษตรกร (ไร่ นา สวน) อย่างต่อเนื่องตลอดฤดูกาลเพาะปลูกเกษตรกรรวมกลุ่มกันเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ช่วยกันคิดวิเคราะห์หาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ และตัดสินใจร่วมกัน เกษตรกรมีโอกาสรเรียนรู้วิธีการและขั้นตอนการผลิตที่ถูกต้องและเหมาะสม หรือ GAP (Good Agriculture Practice) ตลอดจนได้รับข้อมูลเพื่อประกอบการพิจารณาทางเลือกต่างๆ อย่างเหมาะสม โครงการนี้เกษตรกรทั้งชายหญิงและเยาวชนมีโอกาสเรียนรู้เท่าเทียมกัน การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะทำงานร่วมกับเกษตรกรอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความร่วมมือความเชื่อถือจากเกษตรกร อีกทั้งเพิ่มความมั่นใจและคุณค่าของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยิ่งขึ้น นอกจากนี้การที่เกษตรกรได้มีโอกาสร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจในการประกอบอาชีพการเกษตรมีส่วนช่วยให้เกิดความรักสามัคคีในกลุ่มคน ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

โรงเรียนเกษตรกร (Farmers Field School)

การถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรในอดีตที่ผ่านมาส่วนใหญ่เกษตรกรถูกจัดให้เป็นผู้รับเทคโนโลยี โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้บรรยายวิชาการรวมถึงการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย พันธุ์พืช สารกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น โดยคาดหวังว่าเกษตรกรจะนำไปปฏิบัติ วิธีการดังกล่าวอาจจะไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรในแต่ละท้องถิ่น เป็นการขยี้ยัดความรู้ (Technology push) สู่เกษตรกรมากกว่าการกระตุ้นให้เกษตรกรรับความรู้ตามที่เกษตรกรต้องการ (Farmer Needs Pull) โดยวิธีการส่งเสริมไม่ได้เน้นการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยให้เกษตรกรเรียนรู้และพัฒนาทักษะในการตัดสินใจโดยตัวเกษตรกรเอง

การทำงานส่งเสริมตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกร เน้นกระบวนการให้การศึกษาโดยเกษตรกรร่วมกันทำการศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเองเริ่มตั้งแต่การวางแผน ศึกษา วิเคราะห์ ทดลอง และทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการพบปะกันระหว่างเกษตรกร กับเจ้าหน้าที่เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ตั้งแต่เริ่มปลูกเพื่อจะได้เรียนรู้ถึงความเจริญเติบโตของพืชในแต่ละช่วง ระยะเวลาการเจริญเติบโต ความสัมพันธ์และการเคลื่อนไหวของสิ่งมีชีวิต ดิน น้ำ และพืช แล้วจึงนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจวิธีการนี้เป็นการฝึกให้เกษตรกรได้มีโอกาสคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยนำวิธีการที่ได้ผลจากคำแนะนำของทางราชการหรือความรู้จากแหล่งอื่นๆ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น มาฝึกทำเองแบบง่ายๆ เพื่อพิสูจน์และเปรียบเทียบผลโดยแบ่งเกษตรกรเป็นกลุ่มภายใต้กระบวนการหรือหลักสูตรที่สอดคล้องกับปัญหาของเกษตรกรแต่ละพื้นที่ เกษตรกรมีโอกาสนำผลมาอภิปรายและตัดสินใจในกลุ่มของตนเอง ทั้งนี้โดยการช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างใกล้ชิดจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการ หรือผู้อำนวยการ (Facilitator) ในการจัดอบรมมิใช่ผู้นำเช่นในอดีต

เทคนิคการถ่ายทอดความรู้ เป็นการถ่ายทอดความรู้สำหรับผู้ใหญ่แบบไม่เป็นทางการ (Adult Non Formal Education) เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ มีการศึกษาไม่สูงนัก แต่มีประสบการณ์ในการทำการเกษตรมาเป็นเวลานาน โรงเรียนหรือสถานที่เรียนก็มีรูปแบบไม่เป็นทางการเช่นกัน อาจจะเรียกได้ว่าเป็นห้องเรียนที่ไม่มีฝาหรือผนังกัน (School With out Walls) ซึ่งก็หมายถึงบริเวณที่ใกล้กับที่ไร่ นา สวนมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมส่วนใหญ่เน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกร เพื่อช่วยให้แต่ละคนเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสภาพไร่นาด้วยตนเอง ซึ่งมีวัตถุประสงค์การส่งเสริมเพื่อให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนแนวความคิดและวิธีปฏิบัติจากการเป็นผู้รับ (Reciever) เป็นผู้ยอมรับ (Perciever) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพที่ดี ผลผลิตคุ้มค่ากับการลงทุนและ

กระบวนการผลิตต้องปลอดภัยต่อเกษตรกร ผู้บริโภค มีการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืนทางการเกษตรและไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

จากประสบการณ์การทำงานส่งเสริมในประเทศกำลังพัฒนาทั้งในเอเชีย แอฟริกา และ ลาตินอเมริกา โครงการส่งเสริมการจัดการศัตรูข้าวแบบผสมผสาน โดยองค์การอาหารและเกษตร แห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้พัฒนาวิธีการส่งเสริมโดยรวบรวมประสบการณ์การจัดการศัตรูพืชในโครงการการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสานเพื่อชุมชน (Community IPM in Asia) โดยใช้หลักการให้การศึกษาผู้ใหญ่ เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งจากการดำเนินงานดังกล่าว โดยเฉพาะในประเทศอินโดนีเซีย และประเทศไทย ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวและ พืชหลังนาต่างๆ และพืชผักได้มีการเปลี่ยนแปลง มีความกระตือรือร้น เชื่อมมั่นในตนเองมากขึ้นและ แนวโน้มการใช้สารกำจัดศัตรูพืชลดลง นอกจากนี้โครงการการจัดการศัตรูไม้ผล แบบผสมผสาน (ไทย - เยอรมัน) ได้นำหลักการโรงเรียนเกษตรกร ไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมกับเกษตรกรผู้ปลูก ไม้ผลในภาคตะวันออก พบว่าผลการดำเนินงานในลักษณะนี้เกษตรกรมีความพึงพอใจ ที่ได้ร่วมกิจกรรมส่งเสริมตามแนวทางนี้ เกษตรกรลดการใช้สารกำจัดศัตรูพืช ลดต้นทุนการผลิตและได้กำไร มากขึ้น

โรงเรียนเกษตรกร หมายถึง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในกาส่งเสริมการเกษตรเพื่อให้เกษตรกรได้รวมกันคิด ร่วมกันแก้ไขปัญหา แลกเปลี่ยนประสบการณ์และ สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองในกระบวนการผลิตทุกขั้นจน ตั้งแต่เริ่มปลูก จนกระทั่งเก็บเกี่ยว และหลังเก็บเกี่ยว (Season Long Training) โรงเรียนเกษตรกรแตกต่างจากกิจกรรมการส่งเสริมการ เกษตรที่ปฏิบัติกันอยู่ดังนี้

1. เกษตรกรเข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่องตลอดฤดูการเพาะปลูกตามหลักสูตรที่กำหนด โดยเน้นให้มีการศึกษา ทดลอง วิเคราะห์ และตัดสินใจโดยตัวเกษตรกร
2. เกษตรกรเป็นผู้จัดทำวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียน รวมทั้งทำแปลงศึกษา ทดลอง ทำสวนแมลง (Insect Zoo) การเก็บตัวอย่างศัตรูพืชเพื่อการจำแนกและศึกษาบทบาทของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ และการวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตร เพื่อประกอบการตัดสินใจ
3. แปลงทดลอง (Field Lab) หรือแปลงสำหรับฝึกหัด เรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของ โรงเรียนประกอบด้วยพื้นที่ ประมาณ 1 ไร่ หรือ 1.600 ตารางเมตร ที่เกษตรกรจะร่วมกันใช้เป็น แปลงศึกษา ทดลอง เปรียบเทียบ กิจกรรมต่างๆ ที่เกษตรกรต้องการหรือควรที่จะเรียนรู้
4. การทดสอบความรู้ของเกษตรกรก่อนและหลังการอบรม (Entrance and Exit Test) เพื่อวัดความรู้ของเกษตรกรที่ร่วม โครงการเพื่อใช้เป็นแนวทางในการขยายผล โดยใช้เกษตรกรที่มี

ผลงานดีเด่นคัดเลือก เพื่อให้เป็นวิทยากรในการอบรมเกษตรกร (Farmers Trainers) ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การควบคุมศัตรูพืชด้วยวิธีผสมผสานเพื่อชุมชน (Community IPM) การทดสอบความรู้อาจจะใช้วิธีการใดๆ ก็ได้ รวมทั้งการใช้หีบลงคะแนน (Ballot Box) ซึ่งเป็นวิธีการมาตรฐานที่ใช้กันทั่วไป

5. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้รับผิดชอบในการอบรมเกษตรกรจำเป็นต้องผ่านการอบรมเพื่อเป็นวิทยากร (Training of Trainers) ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก (Season Long Training) ก่อนที่จะออกไปดำเนินการอบรมเกษตรกร และจะต้องมีอุดมการณ์ในการที่จะเสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของเกษตรกรโดยรวม

6. กิจกรรมการติดตามผล เพื่อสร้างความต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความยั่งยืน ได้แก่ การจัดงานวันสาธิต (Field Days) สำหรับเกษตรกรในชุมชนนั้นและใกล้เคียง การเผยแพร่ความรู้ระหว่างเกษตรกร การจัดอบรมเกษตรกรเพื่อให้เป็นวิทยากร (Farmer Trainers) การศึกษา ทดลอง โดยเกษตรกรรวมทั้งกิจกรรมการจัดตั้งองค์กรระหว่างกลุ่มเกษตรกรที่ผ่านการอบรม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน หรือ และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ในระหว่างเกษตรกรด้วยกัน เกษตรกรที่รวมโครงการแต่ละโรงเรียน ประมาณ 25 – 30 คน คัดเลือกด้วยความสมัครใจสำหรับเกษตรกรที่ต้องการจะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุน และปลอดภัยจำพืชของสารเคมีต่างๆ ที่คุกคามเกษตรกรในขณะนี้ โดยมีข้อตกลงกันว่าจะมีการพบปะกัน อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้งๆ ละ 5 – 6 ชั่วโมง ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก ตั้งแต่การเตรียมพันธุ์ดินจนกระทั่งเก็บเกี่ยว ประมาณ 14 – 16 สัปดาห์ ในช่วงดังกล่าวเกษตรกรจะมีโอกาสได้รับความรู้ ทักษะต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เขาเหล่านั้นเกิดความมั่นใจในการตัดสินใจจัดการกับพืชที่ปลูกอย่างถูกต้อง (สถาบันส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกร , 2543)

ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

จากนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่เน้นการบริหารงานในรูปแบบของการบูรณาการโครงการ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันทั้งระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกันเอง องค์กรท้องถิ่นและเกษตรกร ในการพัฒนาการเกษตร ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดการประหยัด ลดความซ้ำซ้อน ตลอดจนใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังทำให้เกิดกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับรู้ โดยเฉพาะชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ วางแผน และกำหนดกิจกรรมด้วยตนเอง ดังนั้นแนวทางเพื่อนานโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นทางการ จึงจำเป็นต้องมีศูนย์กลางในการประสานงานและบริหารจัดการในเรื่องนี้ด้วยการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การกำหนดกิจกรรมและการจัดกิจกรรมของแต่ละ

ละส่วนราชการลงสู่พื้นที่เป้าหมายเดียวกันภายใต้การมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่จะเข้ามาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการพัฒนาและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะตรงกับความต้องการของชุมชน เกิดการพัฒนาในอาชีพทุกด้านผลักดันให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล คือ ศูนย์กลางในการประสานงานถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรสาขาต่างๆ ในระดับตำบลสู่เกษตรกร

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

เพื่อให้เป็นศูนย์กลางความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรท้องถิ่นและเกษตรกร ในการดำเนินงานถ่ายทอดและขยายผลของเทคโนโลยีการเกษตรอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

องค์ประกอบของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสำนักงานและส่วนที่เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต ดังนี้

1. ส่วนที่เป็นสำนักงาน ประกอบด้วย สถานที่ทำงานของผู้อำนวยการศูนย์ ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบลเป็นผู้อำนวยการศูนย์ ในสำนักงานดังกล่าวมีสิ่งอำนวยความสะดวกและข้อมูลได้แก่

1.1 สถานที่ตั้งสำนักงาน ให้พิจารณาสถานที่ตั้งที่มีความยั่งยืน ติดต่อดีสะดวก ดังนี้

- ให้เลือกที่ทำการ อบต. เป็นอันดับแรก
- ในกรณีที่ไม่สามารถใช้สถานที่ อบต.ได้ ให้พิจารณาจากสถานที่อื่นที่เหมาะสมเป็นที่ตั้งสำนักงาน

1.2 วัสดุอุปกรณ์ที่สำนักงานศูนย์ ได้แก่

- ป้ายชื่อศูนย์
- โต๊ะ/เก้าอี้ ที่ทำงานของเจ้าหน้าที่
- เครื่องเขียนแบบพิมพ์ กระดาษและบอร์ด
- แผนผังแสดงขอบเขตของตำบลที่ตั้งศูนย์ ที่ตั้งจุดสาธิตและถ่านทอดเทคโนโลยี
- ข้อมูลการเกษตรของตำบล ได้แก่ ศักยภาพพื้นที่ ขุดดิน แหล่งน้ำ ข้อมูลด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง ฯลฯ
- แผนงาน/โครงการเกษตรประจำตำบล

- แผนการถ่ายทอดความรู้
- ไปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีและไปสเตอร์อื่นๆ ซึ่งกรมต่างๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำ
- เอกสารวิชาการเกษตรของกรมฯ ต่างๆ
- ตัวอย่างของจริง หรือรูปภาพที่มีคำอธิบายพร้อมคำแนะนำเกี่ยวกับโรคแมลง ศัตรูพืช หรืออื่นๆ ตามสภาพปัญหาของพื้นที่

2. ส่วนที่เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต

เป็นสถานที่ที่ใช้การถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตร โดยมีวิทยากรเกษตรทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้

จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 ประเภทที่ดำเนินการโดยเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพสาขาต่างๆ ทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง พัฒนาที่ดินหรืออื่นๆ คอยพัฒนาให้เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตพร้อมที่จะเป็นแบบอย่างให้แก่เกษตรกรนำไปปฏิบัติตาม

2.2 ประเภทที่จัดทำขึ้นใหม่ ตามศักยภาพของพื้นที่และความต้องการของเกษตรกรทั้งนี้จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตสามารถทำได้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การสาธิตเป็นรายบุคคล รายกลุ่ม หรือรายหมู่บ้าน เป็นต้น

ทั้งนี้จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตสามารถทำได้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การสาธิตเป็นรายบุคคล รายกลุ่ม หรือรายหมู่บ้าน เป็นต้น

การบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ให้ใช้คณะทำงานเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบลรับผิดชอบการบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลซึ่งมีองค์ประกอบและหน้าที่ดังนี้

องค์ประกอบ

1. เกษตรอำเภอ	ประธานคณะทำงาน
2. องค์การบริหารส่วนตำบล	คณะทำงาน
3. กรรมการหมู่บ้าน	คณะทำงาน
4. กรรมการกลุ่มเกษตรกร	คณะทำงาน
5. กรรมการสหกรณ์	คณะทำงาน
6. แกนนำกลุ่มอาชีพ	คณะทำงาน
7. ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดฯ	คณะทำงานและเลขานุการ

หน้าที่

1. วางแผนการปฏิบัติงาน โครงการระดับตำบล กำหนดกิจกรรมงบประมาณและกรอบระยะเวลาการปฏิบัติงานในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย
2. ติดตามและรายงานผลความก้าวหน้าเป็นอุปสรรคต่อคณะกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ
3. ปฏิบัติงานอื่น ตามที่คณะกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอมอบหมาย

ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบล ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. ประสานงานและจัดการด้านการเกษตรภายในตำบล
2. จัดการเกี่ยวกับระบบถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรในตำบล
3. รายงานสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรรวมถึงภัยธรรมชาติต่างๆ
4. จัดการเกี่ยวกับโรงเรียนเกษตรกร
5. จัดการด้านการตลาด (ตลาดร่มเขียว)
6. รายงานผลการปฏิบัติงานด้านการเกษตร

ทั้งนี้ให้ปฏิบัติหน้าที่ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล อย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 วัน โดยกำหนดวันปฏิบัติงานและแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2542)

ภูมิศาสตร์ของจังหวัดสระบุรี

ขนาดและที่ตั้ง

จังหวัดสระบุรีเป็นจังหวัดในภาคกลาง ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) เป็นระยะทางประมาณ 108 กิโลเมตร และตามทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือเป็นระยะทางประมาณ 113 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 3,576.486 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,235,303.75 ไร่ และมีอาณาเขตติดจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดอำเภอเมือลพบุรี อำเภอชัยบาดาล และอำเภอพัฒนานิคม
จังหวัดลพบุรี

ทิศตะวันออก	ติดอำเภอปากช่อง อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา และอำเภอ
อุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
ทิศใต้	ติดอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี และอำเภอวังน้อย อำเภอ
อุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
ทิศตะวันตก	ติดอำเภอภาชี อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอำเภอ
เมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี	

การปกครองและประชากร

จังหวัดสระบุรีแบ่งการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 111 ตำบล 957 หมู่บ้าน 4 เทศบาล
17 สุขาภิบาล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. อำเภอเมืองสระบุรี	มี 11 ตำบล	77 หมู่บ้าน
2. อำเภอแก่งคอย	มี 14 ตำบล	112 หมู่บ้าน
3. อำเภอเฉลิมพระเกียรติ	มี 6 ตำบล	46 หมู่บ้าน
4. อำเภอคอนสาร	มี 4 ตำบล	28 หมู่บ้าน
5. อำเภอบ้านหมอ	มี 9 ตำบล	79 หมู่บ้าน
6. อำเภอพระพุทธบาท	มี 9 ตำบล	68 หมู่บ้าน
7. อำเภอมวกเหล็ก	มี 6 ตำบล	78 หมู่บ้าน
8. อำเภอวิหารแดง	มี 6 ตำบล	54 หมู่บ้าน
9. อำเภอวังม่วง	มี 3 ตำบล	30 หมู่บ้าน
10. อำเภอเสาไห้	มี 12 ตำบล	102 หมู่บ้าน
11. อำเภอหนองแค	มี 18 ตำบล	181 หมู่บ้าน
12. อำเภอหนองแซง	มี 9 ตำบล	69 หมู่บ้าน
13. อำเภอหนองโดน	มี 4 ตำบล	33 หมู่บ้าน

ภูมิประเทศและภูมิอากาศ

สภาพทั่วไปทางตอนเหนือ ตอนกลาง และตอนตะวันออก ของจังหวัดสระบุรี ในเขต
อำเภอแก่งคอย อำเภอมวกเหล็ก อำเภอวังม่วง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่า มีเนินเขาสลับที่ราบสูง ส่วน
ทางตอนใต้ และตอนตะวันตก ในเขตอำเภอเมืองสระบุรี อำเภอหนองแซง อำเภอหนองแค อำเภอ

วิหารแดง อำเภอพระพุทธบาท อำเภอหนองโดน อำเภอบ้านหมอ อำเภอเสาไห้ อำเภอกอนนพุด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ

จังหวัดสระบุรีมีสภาพอากาศที่ไม่ร้อนจัด และไม่หนาวจัด มีอุณหภูมิต่ำสุดโดยเฉลี่ย 21.7 องศาเซลเซียส มีอุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 37.5 องศาเซลเซียส ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม

ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำ และสภาพทางเศรษฐกิจ

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ หินปูน หินดินดาน ดินมาร์ล ดินลูกรัง ไฟโรฟิลไลต์ นอกจากนี้มีป่าไม้ ซึ่งเป็นป่าเบญจพรรณ มีพื้นที่ป่าประมาณ 37,061 ไร่ หรือร้อยละ 1.66 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ไม้ที่สำคัญคือ ไม้ยาง ไม้ตะเคียน มะค่าโมง

จังหวัดสระบุรีมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญสำหรับใช้ในการอุปโภค บริโภค และเกษตรกรรม คือ “แม่น้ำป่าสัก” ซึ่งมีต้นกำเนิดจากทิวเขาเพชรบูรณ์ ไหลลงมาทางใต้ผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์, อำเภอชัยบาดาบ จังหวัดลพบุรี, อำเภอแก่งคอย อำเภอเมืองสระบุรี อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรีล อำเภอท่าเรือ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปรวมกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา ความยาวของแม่น้ำป่าสักในส่วนของที่ไหลผ่านจังหวัดสระบุรีประมาณ 105 กิโลเมตร จากความยาวทั้งหมดประมาณ 500 กิโลเมตร

สภาพทางเศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดสระบุรี สาขาอุตสาหกรรมจะเป็นสาขานำในโครงการสร้างผลิตภัณฑ์ของจังหวัด อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่สำคัญได้แก่ การผลิตปูนซีเมนต์ การถลุงเหล็ก สิ่งทอ กระเบื้องเคลือบ และโมเสก ภาวะการลงทุนด้านอุตสาหกรรมของจังหวัดมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากจังหวัดสระบุรีมีข้อได้เปรียบในด้านทำเลที่ตั้ง และมีแหล่งพลังงานที่สำคัญคือ มีท่าอากาศยานมาจากมาบตาพุดส่งมายังเขตพื้นที่อุตสาหกรรมของจังหวัด

ด้านการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ยังยึดอาชีพการทำนาและปลูกพืชไร่ต่างๆ เช่น ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และอ้อยโรงงาน แต่เนื่องจากสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงหลายปีที่ผ่านมา การทำนาและการปลูกพืชไร่ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่หันไปเลี้ยงสัตว์กันมากขึ้น โดยเฉพาะ โคนมและ โคนเนื้อซึ่งให้ผลตอบแทนที่ดีกว่า

ตารางที่ 1 เนื้อที่ปลูกข้าวในปี เนื้อที่เสียหาย เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ เป็นรายอำเภอ ปีการเพาะปลูก 2540/2541

อำเภอ	เนื้อที่ปลูกข้าว(ไร่)		เนื้อที่เสียหาย(ไร่)		เนื้อที่เก็บเกี่ยว(ไร่)		ผลผลิต(ตัน)		ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่(กก.)	
	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว
รวมยอด	457,213	-	30,777	-	426,436	-	206,469	-	484	-
เมืองสระบุรี	34,078	-	-	-	34,078	-	13,707	-	402	-
แก่งคอย	29,930	-	840	-	29,090	-	11,926	-	410	-
เฉลิมพระเกียรติ	13,100	-	1,493	-	11,607	-	3,884	-	334	-
คอนสาร	32,780	-	-	-	32,780	-	9,834	-	300	-
บ้านหมอ	56,775	-	-	-	56,775	-	33,895	-	597	-
พระพุทธบาท	38,477	-	16,377	-	22,100	-	7,624	-	345	-
มากเหล็ก	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
วิหารแดง	23,419	-	-	-	23,419	-	7,025	-	300	-
วังม่วง	347	-	58	-	289	-	130	-	450	-
เตาไห้	39,556	-	-	-	39,556	-	19,022	-	480	-
หนองแค	87,792	-	-	-	87,792	-	45,263	-	515	-
หนองแซง	47,431	-	-	-	47,431	-	29,248	-	616	-
หนองโดน	53,528	-	12,009	-	41,519	-	24,911	-	600	-

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสระบุรี

ตารางที่ 2 เนื้อที่ปลูกข้าวนาปลัง เนื้อที่เสียหาย เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ เป็นรายอำเภอ ปีการเพาะปลูก 2540/2541

อำเภอ	เนื้อที่ปลูกข้าว(ไร่)		เนื้อที่เสียหาย(ไร่)		เนื้อที่เก็บเกี่ยว(ไร่)		ผลผลิต(ตัน)		ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่(กก.)	
	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว	ข้าวจ้าว	ข้าวเหนียว
รวมยอด	58,256	-	-	-	58,256	-	36,437	-	625	-
เมืองสระบุรี	765	-	-	-	765	-	520	-	680	-
แก่งคอย	1,891	-	-	-	1,891	-	1,030	-	545	-
เฉลิมพระเกียรติ	291	-	-	-	291	-	116	-	400	-
คอนพลู	3,950	-	-	-	3,950	-	2,370	-	600	-
บ้านหมอ	18,770	-	-	-	18,770	-	12,764	-	680	-
พระพุทธบาท	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
มากเหล็ก	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
วิหารแดง	1,150	-	-	-	1,150	-	791	-	688	-
วังม่วง	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
เส้าไห้	3,734	-	-	-	3,734	-	2,427	-	650	-
หนองแค	15,707	-	-	-	15,707	-	10,869	-	692	-
หนองแซง	1,367	-	-	-	1,367	-	766	-	560	-
หนองโดน	10,631	-	-	-	10,631	-	4,784	-	450	-

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสระบุรี

ตารางที่ 3 เนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่ เนื้อที่เสียหาย เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำนวนตามชนิดของพืชไร่ ปีการเพาะปลูก

2540/2541

ชนิดของพืชไร่	เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)	เนื้อที่เสียหาย (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (กก.)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	281,258	44,840	236,418	161,805,000	684
ข้าวฟ่าง	15,399	30	15,369	5,562,000	361
อ้อยโรงงาน	109,158	19,288	89,870	609,400,000	6,781
ถั่วเหลือง	20,799	4,149	16,650	4,214,000	253
ถั่วเขียวผัดมัน	5,739	1,210	4,529	633,000	139
ถั่วลิสง	7,499	1,613	5,886	1,717,000	291
มันสำปะหลัง	8,290	850	7,440	16,131,000	2,168
ละหุ่ง	510	-	510	115,000	226
ฝ้าย	903	7	896	192,000	215
ทานตะวัน	39,420	-	39,420	7,318,000	185
งาดำ	2,913	1,858	1,055	56,000	53
งาขาว	550	-	550	36,000	67

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสระบุรี

ตารางที่ 4 เนื้อที่เพาะปลูกไม่ผลและไม่มีต้น เนื้อที่เสียหายโดยสิ้นเชิง เนื้อที่เพาะปลูกคงเหลือ ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำแนกตามชนิดของไม้ผลและไม่มีต้น ปีการเพาะปลูก 2540/2541

ชนิดของไม้ผล และไม่มีต้น	เนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมด(ไร่)			เนื้อที่เสียหายโดยสิ้นเชิง(ไร่)			เนื้อที่เพาะปลูกคงเหลือ(ไร่)			ผลผลิต (กก.)	ผลผลิต เฉลี่ยต่อไร่ (กก.)
	รวม	ให้ผล แล้ว	ยังไม่ให้ ผล	รวม	ให้ผล แล้ว	ยังไม่ให้ ผล	รวม	ให้ผล แล้ว	ยังไม่ให้ ผล		
กระเทียม	391	62	329	-	-	-	391	62	329	36,250	584
กล้วยน้ำว้า	2,684	1,969	715	-	-	-	2,684	1,969	715	5,016,645	2,547
กล้วยหอม	711	377	334	-	-	-	711	377	334	822,000	2,180
ขมุนหนิง	789	483	306	-	-	-	789	483	306	4,638,000	9,602
เงาะ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
จำปาดะ	4	4	-	-	-	-	4	4	-	2,000	500
ชมพู	153	69	84	-	-	-	153	69	84	154,600	2,240
ทุเรียน	13	3	10	-	-	-	13	3	10	2,010	670
น้อยหน่า	9,695	9,008	687	-	-	-	9,695	9,008	687	7,087,580	786
มัน	82	75	7	-	-	-	82	75	7	16,250	216
ฝรั่ง	35	25	10	-	-	-	35	25	10	24,900	996
พุทรา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
มะขาม	1,033	833	200	-	-	-	1,033	833	200	611,450	692
มะนาว	464	289	175	-	-	-	464	289	175	22,115	76

ตารางที่ 4 (ต่อ) เนื้อที่เพาะปลูกไม่ผลและไม่ขึ้นต้น เนื้อที่เสียหายโดยสิ้นเชิง เนื้อที่เพาะปลูกคงเหลือ ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำนวนตามชนิดของไม่ผลและไม่ขึ้นต้น ปีการเพาะปลูก 2540/2541

ชนิดของไม่ผลและไม่ขึ้นต้น	เนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมด(ไร่)			เนื้อที่เสียหายโดยสิ้นเชิง(ไร่)			เนื้อที่เพาะปลูกคงเหลือ(ไร่)			ผลผลิต (กก.)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)
	รวม	ให้ผลแล้ว	ยังไม่ให้ผล	รวม	ให้ผลแล้ว	ยังไม่ให้ผล	รวม	ให้ผลแล้ว	ยังไม่ให้ผล		
มะปราง	97	17	80	-	-	-	97	17	80	7,990	470
มะพร้าว	4,590	3,534	1,056	-	-	-	4,590	3,534	1,056	3,995,768	1,130
มะม่วง	29,146	21,476	7,670	-	-	-	29,146	21,476	7,670	12,499,809	582
มะละกอ	1,423	1,393	30	-	-	-	1,423	1,393	30	1,689,900	1,213
มังคุด	29	6	23	-	-	-	29	6	23	8,780	1,463
ตะมุค	159	139	20	-	-	-	159	139	20	76,020	546
สับจี้	60	50	10	-	-	-	60	50	10	13,460	269
ส้มเขียวหวาน	38,762	22,554	16,208	-	-	-	38,762	22,554	16,208	61,218,800	2,714
ส้มโอ	1,203	604	599	-	-	-	1,203	604	599	1,125,450	1,863
หน่อไม้แดง	5,632	162	5,470	-	-	-	5,632	162	5,470	209,360	1,292
หมาก	103	-	103	-	-	-	103	-	103	-	-
อื่นๆ	18	18	-	-	-	-	18	18	-	49,000	2,722

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสระบุรี

ตารางที่ 5 เนื้อที่เพาะปลูกพืชผัก เนื้อที่เสียหาย เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำแนกตามชนิดของพืชผัก ปีการเพาะปลูก

2540/2541

ชนิดของพืชผัก	เนื้อที่เพาะปลูก(ไร่)	เนื้อที่เสียหาย (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (กก.)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)
กระเทียม	1,200	-	1,200	780,000	650
ข้าวโพดอ่อน	799	90	709	830,000	1,171
คะน้า	967	-	967	1,990,000	2,058
แตงกวา	2,390	180	2,210	3,164,000	1,431
ถั่วฝักยาว	1,048	82	966	1,391,000	1,440
บวบ	152	55	97	51,000	529
ผักบุ้งจีน	238	-	238	353,000	1,484
เผือก	5,365	2,509	2,856	8,551,000	2,994
ฟักเขียว	36	-	36	43,000	1,220
ฟักทอง	709	73	636	1,148,000	1,806
พริกชี้หูสวน	10	-	10	700	70
พริกชี้หูใหญ่	670	-	670	530,000	791
พริกใหญ่	1,016	12	1,004	1,247,000	1,242
มะเขือเทศ	490	-	490	1,120,000	2,285
มันแกว	2,854	-	2,854	7,760,000	2,719
หอมแดง	10	-	10	13,000	1,300

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสระบุรี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โกสิทธิ์ (2529) ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเกษตรอำเภอ ในจังหวัดภาคใต้พบว่า ลักษณะการปฏิบัติงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบนั้น เกษตรอำเภอมีหน้าที่หลายด้าน ได้แก่การวางแผนงานส่งเสริมการเกษตรอำเภอ การตรวจสอบ และควบคุมการปฏิบัติงานของผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถให้แก่ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในเรื่อง โครงการและกิจกรรมต่างๆการประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องโดยมีการวางแผนร่วมปฏิบัติและร่วมประเมินผลการดำเนินการรายงานผลและการให้ข่าวสารข้อมูลแก่หน่วยงานหรือบังคับบัญชา การบริหารสำนักงานการปฏิบัติงานพิเศษอื่นๆตามคำสั่งที่นายอำเภอมอบหมาย

ทรงศักดิ์ (2528) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของเกษตรอำเภอภาคตะวันตกตามระบบการฝึกอบรม และเขียนเขียนภายใต้โครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรพบว่าเกษตรอำเภอส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการฝึกอบรมรวมทั้งในการวางแผนการฝึกอบรมเป็นวิทยากรบรรยายความรู้ประสานงานกับหน่วยงานอื่นจัดให้มีการฝึกภาคปฏิบัติแก่ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ติดตามผลการปฏิบัติงานของผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ให้คำแนะนำเรื่องการทำแปลงสาธิต แปลงทดสอบ การคัดเลือกผู้นำ และสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานแก่ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล วัดความก้าวหน้าของกรมส่งเสริมตลอดจนสำรวจข้อมูลการเกษตรในพื้นที่รับผิดชอบ

บุปผา (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอในภาคตะวันออก พบว่าวิธีการส่งเสริมที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอใช้มากที่สุดใช้คือ การเขียนเขียนเกษตรกรที่บ้าน ไร่นา ส่วนวิธีการส่งเสริมที่ใช้น้อยที่สุดคือ การฉายภาพนิ่ง ปัญหาที่พบในการปฏิบัติงานส่งเสริมแบบต่างๆ ปรากฏว่าส่วนใหญ่มาจาก เกษตรกร การขาดวัสดุอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก และบริการต่างๆ รวมทั้งตัวเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอได้เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงที่จะทำให้การส่งเสริมได้ผลดี คือ กรมส่งเสริมควรสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก และบริการต่างๆ อย่างเพียงพอ และควรจัดการอบรมทางวิชาการเพื่อเพิ่มพูนความรู้ใหม่ๆ ทันสมัย ให้แก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ

ปรารภ (2530) ศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้บริหารด้านการเกษตรระดับความคิดภูมิภาคของกรมส่งเสริมการเกษตรต่อกรอบนโยบายการส่งเสริมการเกษตร ช่วงปี พ.ศ. 2530-2534 พบว่าอาชญากรรม และเงินเดือนไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับความคิดเห็น แต่ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารด้านการเกษตรระดับภูมิภาคที่มีการศึกษาระดับสูงสุดต่างกันจะมีระดับความคิดเห็นต่อกรอบนโยบายการส่งเสริมการเกษตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ปรีชา (2532) ได้วิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีต่อการปฏิบัติงานของฝ่ายวิชาการของสำนักงานเกษตรจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ความคิดเห็นคือ งานส่งเสริมและการบริหารวิชาการเกษตรนั้น ฝ่ายวิชาการได้ปฏิบัติกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบกลุ่มและรายบุคคลมากกว่าการถ่ายทอดแบบความรู้มวลชน ส่วนงานแผนงานและการประเมินผลนั้น การฝึกอบรมรายปี และการประชุมรายปี เป็นกิจกรรมที่ฝ่ายวิชาการปฏิบัติมากกว่าการปฏิบัติกิจกรรมการวางแผนงานและโครงการติดตามนิเทศและประเมินผลงานการวิจัย ปัญหา การปฏิบัติงานของฝ่ายวิชาการที่ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลประสบคือ วิชาการบางอย่างที่ได้ไปจากฝ่ายวิชาการไม่เหมาะสมกับพื้นที่ในท้องถิ่นนั้น ขาดผลงานวิจัยที่จะนำไปใช้ การจัดทำและดำเนินงานตามแผนงานและโครงการต่างๆไม่มีประสิทธิภาพ ฝ่ายวิชาการไม่ค่อยมีการติดตามนิเทศ และประเมิน ฝ่ายวิชาการฝ่ายวิชาการไม่ค่อยปรับปรุงการฝึกอบรมรายปี และการปฏิบัติตามระเบียบวาระการประชุมรายปีน้อย

มงคล (2526) ศึกษาปัญหาบางประการในการบริหารงานส่งเสริมการเกษตรของเกษตรอำเภอในเขตโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรของไทย พบว่า เกษตรอำเภอในโครงการดังกล่าวมีความขัดแย้งกับผู้ช่วยเกษตรอำเภอในด้านการบังคับบัญชาสูงถึงร้อยละ 40 มีปัญหาในด้านงบประมาณไม่เพียงพอในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์สำนักงาน มีปัญหาในการรายงานเนื่องจากความไม่เข้าใจแบบฟอร์มรายงาน มีรายงานมาก ขาดความคล่องตัว ในการปฏิบัติงานภายใต้การบังคับบัญชาของนายอำเภอ และไม่มีอิสระในการวางแผนการส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ เนื่องจากต้องวางแผนตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตรและสำนักงานจังหวัด

จากงานวิจัยดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาปัญหาในการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรของเกษตรอำเภอในจังหวัดสระบุรี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาและปรับปรุงงานการส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดสระบุรีต่อไป